

UNELE CONSIDERAȚII DE ORDIN GENERAL
ASUPRA SISTEMELOR VOCALICE
ALE LIMBILOR FRANCEZĂ ȘI GERMANĂ

Angela COȘCIUG,

doctor în filologie, conferențiar universitar,
(Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, Republica Moldova)

Rezumat

În articol, ne propunem să prezentăm un studiu comparat de ordin general al sistemelor vocalice ale limbilor franceză și germană.

Cuvinte-cheie: *sistem, monoftong vocalic, diftong, caracteristică.*

1. Introducere

Sistemele fonetice ale limbilor, diferite unele de altele în multe privințe, s-au constituit treptat. Astăzi, cercetătorii disting în ele, de comun acord și în baza diferitor criterii – calitativ, cantitativ etc. -, vocale și consoane, adică tonuri și bruitaj¹, în pofida afinităților unor limbi, de exemplu, aramaica care nu înglobează vocale identificate drept unități opuse consoanelor, ci incorporate acestora într-o oarecare măsură.

Sistemele fonetice ale limbilor franceză și germană, limbi care provin, în bună parte, de la latină, gotică, francică, galică etc. și care au împrumutat sau mai continue să împrumute, masiv sau mai puțin masiv, unități și structuri din limbile engleză, spaniolă, arabă etc., au copiat, în multe privințe, și structura fonetică a acestor limbi, cumulând, la ora actuală, sunete de diferită poziționare articulatorie, intensitate, calitate etc.

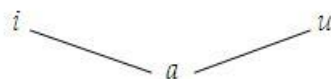
Prezintă interes, în acest sens, sistemele vocalice ale acestor limbi, mai cu seamă, din perspectivă comparativo-contrastivă, dată fiind originea lor comună, în multe privințe, și interferența lor de-a lungul timpului ca limbi vorbite pe teritorii învecinate geografic.

E bine cunoscut faptul că caracterul sau calitatea fonemului vocalic depinde atât de măsura în care organele de vorbire - *limba, buzele, maxilarul inferior, epiglota* și *uvula* - participă la sonorizarea lui, cât și de poziția acestora în cadrul acestei sonorizări.

Astfel, participarea (deplină sau parțială), la sonorizarea fonemului vocalic, a limbii și maxilarului inferior determină *apertura* (parțială sau totală) și *profunzimea*² (sau *superficialitatea*) acestuia. Participarea sau neparticiparea, la sonorizarea fonemului vocalic, a buzelor determină *labialitatea/non-labialitatea* acestuia; participarea sau neparticiparea, la sonorizarea fonemului vocalic, a uvulei determină *nazalitatea/oralitatea*³ acestuia, iar participarea sau neparticiparea, la sonorizarea fonemului vocalic, a epiglotei determină *faringalitatea/non-faringalitatea* acestuia.

Caracteristicilor calitative ale fonemelor vocalice li se alătură cele cantitative: *lungimea* sau *durata* și *caracterul mono-, di- sau triftongic*.

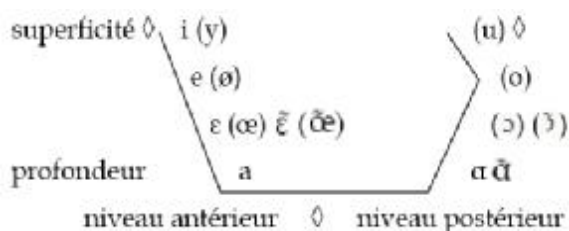
După cum sublinia, la timpul său, încă cercetătorul rus V. Gak, fonemele vocalice ale unei limbi „nu posedă [luate împreună sau separat – A.C.] toate caracteristicile enumerate mai sus“⁴, dar „compararea sistemelor vocalice din toate limbile permite evidențierea unei **triade nucleare unice**, formate din unități care se disting din perspectiva aperturii, profunzimii/superficialității și labialității/non-labialității“⁵:

Reiese că **conturul vocalic minimal** al limbilor este format, ținându-se cont doar de trei caracteristici - apertura, profunzimea/superficialitatea și labialitatea/non-labialitatea -, numite și trăsături **universale** de o bună parte de foneticieni. Celelalte caracteristici - **nazalitatea/oralitatea**, **faringalitatea/non-faringalitatea** - se întâlnesc doar la fonemele vocalice ale unei limbi sau la cele ale unui grup de limbi.

1. Sistemul vocalic al limbii franceze

În limba franceză, înregistrăm 15 monoftongi. Din perspectiva caracteristicilor enumerate mai sus cu raportare la monoftongii limbilor, cei din franceză constituie un tablou care poate fi reprezentat sub forma unui trapez⁶:

Sch. 1: **Sistemul vocalic al limbii franceze**

În Schema 1, locul monoftongului semnalează, în același timp, caracterul lui profund sau superficial și nivelul lui anterior sau posterior. Parantezele semnalează labialitatea acestuia, iar semnele ~ și ◊ - nazalitatea lui și unitățile care constituie conturul vocalic minimal al limbilor lumii.

Reiese că, în limba franceză, identificăm monoftongi:

- (1) superficiali: [i], [y], [e] etc.;
- (2) profunzi: [a], [ɑ], [ɑ̃];
- (3) anteriori: [i], [y], [e], [a], [ě] etc.;
- (4) posteriori: [u], [o], [ɑ] etc.;
- (5) labiali: [u], [y], [o], [ɑ] etc.;
- (6) non-labiali: [i], [a] etc.;
- (7) nazali: [ě], [œ̃], [ɔ̃], [ɑ̃];
- (8) orali: [i], [y], [e], [u], [o], [ɑ] etc.

Din cele prezentate, observăm că unul și același fonem vocalic cumulează câteva caracteristici. De exemplu, fonemul [y] se prezintă, în același timp, drept unul superficial, anterior, labial și oral.

Monoftongii [i], [y], [u], urmați de un alt monoftong oral ([i], [y], [e], [ø], [ɛ], [œ], [ɔ], [a], [o] sau [ɑ]) sau unul nazal ([ɛ̃], [ɔ̃] sau [ɑ̃]), sau fiind precedați și urmați de unul și același monoftong (ex.: *royal* [ʁwa-ˈjal]) pot sta la baza formării diftongilor limbii franceze care sunt foarte numeroși. Astfel, am identificat 32 de diftongi în limba franceză contemporană [ˈjy], [ˈje], [ˈjø], [ˈjo], [ˈjɛ], [ˈjœ], [ˈjɔ], [ˈja], [ˈjɑ], [ˈjɛ̃], [ˈjɔ̃], [ˈjɑ̃], [ˈʷi], [ˈʷe], [ˈʷø], [ˈʷo], [ˈʷɛ], [ˈʷœ], [ˈʷa], [ˈʷɑ], [ˈwɛ̃], [ˈwɔ̃], [ˈwɑ̃]:

- (1) [i]+[i]=[i-ˈj...]: *criez* [kʁi-ˈje], *priiez* [pʁi-ˈje] etc.;
[y]+[i]=[ʷi]: *lui* [ˈʷi], *suit* [ˈsʷi], *cuit* [ˈkʷi], *puis* [ˈpʷi] etc.;
[u]+[i]=[wi]: *Louis(e)* [ˈlwi(:z)], *boui-boui* [bwi-ˈbwi] etc.;
- (2) [i]+[y]=[ˈjy]: *sciure* [ˈsjy:ʁ] etc.;
- (3) [i]+[e]=[i-ˈje]: *criez* [kʁi-ˈje], *priiez* [pʁi-ˈje] etc.;
[y]+[e]=[ʷe]: *tuer* [ˈtʷe], *suer* [ˈsʷe] etc.;
[u]+[e]=[we]: *louer* [ˈlwe], *doué* [ˈdwe] etc.;
- (4) [i]+[ø]=[i-ˈjø]: *pieux* [ˈpjø], *cieux* [ˈsjø] etc.;
[y]+[ø]=[ʷø]: *respectueux* [ʁɛs-pek-ˈtʷø] etc.;
*[u]+[ø]=[u-ˈø]: *boueux* [ˈbu-ˈø] etc.;
- (5) [i]+[ɛ]=[ˈjɛ]: *ciel* [ˈsjɛl], *fiel* [ˈfjɛl] etc.;
[y]+[ɛ]=[ʷɛ]: *ruelle* [ˈʁʷɛl], *sensuel* [sɑ-ˈsʷɛl], *sanctuaire* [sɑ-k-ˈtʷɛ:ʁ] etc.;
[u]+[ɛ]=[wɛ]: *rouelle* [ˈʁwɛl] etc.;
- (6) [i]+[œ]=[i-ˈjœ]: *sieur* [ˈsjœ:ʁ] etc.;
[y]+[œ]=[ʷœ]: *tueur* [ˈtʷœ:ʁ] etc.;
[u]+[œ]=[wœ]: *joueur* [ˈʒwœ:ʁ] etc.;
- (7) [i]+[ɔ]=[i-ˈjɔ]: *senior* [se-ˈnjɔ:ʁ], *solarium* [sɔ-la-ˈbjɔm] etc.;
[y]+[ɔ]=[ʷɔ]: *fluor* [ˈflʷɔ:ʁ] etc.;
- (8) [i]+[a]=[i-ˈja]: *cria* [kʁi-ˈja], *pria* [pʁi-ˈja] etc.;
[y]+[a]=[ʷa]: *tua* [ˈtʷa], *sua* [ˈsʷa] etc.;
[u]+[a]=[wa]: *loua* [ˈlwa] etc.;
- (9) [i]+[o]=[i-ˈjo]: *sybiose* [sɛ-ˈbjɔ:z] etc.;
[y]+[o]=[ʷo]: *dua* [ˈdʷo];
- (10) [i]+[ɑ]=[i-ˈjɑ]: (*tu*) *crias* [kʁi-ˈjɑ] etc.;
[y]+[ɑ]=[ʷɑ]: (*tu*) *tuas* [ˈtʷɑ] etc.;
[u]+[ɑ]=[wɑ]: (*tu*) *jouas* [ˈʒwɑ], *trois* [ˈtwɑ] etc.;
- (11) [i]+[ɛ̃]=[i-ˈjɛ̃]: *tiens!* [ˈtjɛ̃] etc.;
[u]+[ɛ̃]=[wɛ̃]: (*tu*) *joins* [ˈʒwɛ̃] etc.;
- (12) [i]+[ɔ̃]=[i-ˈjɔ̃]: *question* [kɛs-ˈtjɔ̃] etc.;
[y]+[ɔ̃]=[ʷɔ̃]: (*nous*) *tuons* [ˈtʷɔ̃] etc.;
[u]+[ɔ̃]=[wɔ̃]: *jouons* [ˈʒwɔ̃] etc.;
- (13) [i]+[ɑ̃]=[i-ˈjɑ̃]: *criant* [kʁi-ˈjɑ̃] etc.;
[y]+[ɑ̃]=[ʷɑ̃]: *tuant* [ˈtʷɑ̃] etc.;

[u]+[ɥ]=[wɥ]: *jouant* [ˈʒwɥ] etc.;

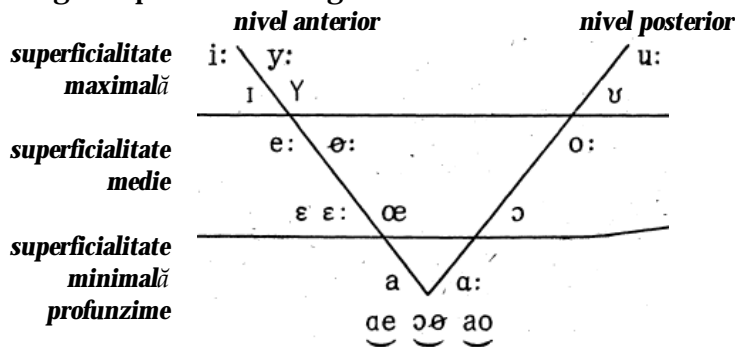
Atât monoftongii, cât și diftongii pot fi lungi și scurți. Comparați: *rare* [ˈʁaːʁ] - *Marc* [ˈmaʁk], *piano* [pjɑ-ˈno] - *riante* [ʁi-ˈjɑ:t].

Pe lângă caracteristicile prezentate mai sus cu raportare la monoftongi, o bună parte dintre acestea, dar și dintre diftongi, necesită un efort considerabil din partea organelor de fonație atunci, când sunt sonorizate. Astfel, monoftongii [i], [y] și [e] necesită o tensiune musculară considerabilă din partea buzelor în cadrul sonorizării, pe când diftongii [wi], [we], [wa], [ɥi], [ɥe] și [ɥa] - un efort considerabil atât din partea buzelor, cât și din partea maxilarului inferior. Sonorizarea corectă a monoftongilor anteriori ai limbii franceze și, mai cu seamă, a lui [a] cere ca limba să fie poziționată la alveolele inferioare, adică să fie strâns lipită de dinți, ceea ce face ca și alte organe de vorbire - buzele, uvula - să ocupe, în acest caz, o poziție specială, deplasată parcă „înainte”. Sonorizarea corectă a monoftongilor posteriori și, mai cu seamă, a celor nazali cere ca limba să nu fie în contact cu dinții, adică să fie trasă maximal în urmă.

2. Sistemul vocalic al limbii germane în raport cu cel al limbii franceze

Sistemul vocalic al limbii germane înglobează 15 monoftongi și doar 3 diftongi, fiind mai săracă în diftongi decât franceza.

În acord cu principiile expuse mai sus, relația acestor unități poate fi prezentată grafic printr-un triunghi:

Monoftongii anteriori și superficiali ai limbii germane se împart în non-labiali - [i:], [ɪ], [e:], [ɛ], [ɛ:] - și labiali - [y:], [ʏ:], [ø:], [œ]. Comparând-i cu cei din limba franceză, observăm unele asemănări în acest caz și anume prezența, în ambele limbi, a unor monoftongi asemănători, dacă nu identici. E vorba de monoftongul non-labial [ɛ] și de cel labial [œ]. Faptul în sine se explică prin originea parțial francică, adică germanică, a limbii franceze contemporane.

Toți monoftongii posteriori ai limbii germane sunt labiali, cu excepția lui [ɔ:] și [a]. Aceștea sunt monoftongi non-labiali posteriori, deoarece se manifestă în raport cu fonemul [x]. Din exemplele expuse mai sus, se vede

clar că monoftongii în cauză se întâlnesc și în limba franceză aproape sub aceeași formă cu excepția lui [ɑ:] care este lung în franceză, fiind întrebuințat doar înaintea lui [ɐ], [vɐ], [v] și [ɔ], și doar în silabă acceptuată. În această limbă, ca și în germană, unitățile date sunt non-labiale, fiind însă una ([a]) anterioară și alta ([ɑ]) - posterioară.

Din triumphiul vocalelor limbii germane, se vede ușor faptul că acestea se deosebesc și după apertură. Astfel, [i:] este mai închis decât [ɪ]. În germana contemporană, monoftongii lungi și scurți se opun unul altuia nu doar din perspectiva lungimii, ci și din cea a aperturii: monoftongii lungi sunt unități închise, iar cei scurți – deschise. Acest fapt este foarte important, căci ajută la diferențierea semantică a unităților lexicale din această limbă. Comparați: *legt* [le:kt] – „el (ea) pune” și *leckt* [lɛkt] – „el (ea) linge”.

În franceza contemporană însă, monoftongii lungi pot fi închiși și deschiși (*rose* [ˈʁo:z], *père* [ˈpɛ:ʁ] etc.), la fel ca și cei scurți, care pot fi închiși sau deschiși – *des* [ˈdɛ], *sotte* [ˈsɔt]. Ceea ce importă, în acest caz, este faptul că monoftongii dați ajută și ei la diferențierea semantică a unităților lexicale franceze. Comparați: *mes* [ˈmɛ] - *mets* [ˈmɛ].

În germană, fiecare dintre diftongii [ae], [ao] și [ɔɔ] este conceput ca fonem unitar, însă accentul cade întotdeauna pe primul element al diftongului, spre deosebire de limba franceză, în care accentul cade pe elementul al doilea din monoftong: [ˈdwa], [ˈpʰi] etc.

Atât monoftongii, cât și diftongii limbii germane cer și ei un efort considerabil din partea organelor de fonație atunci, când sunt sonorizați, dar acest efort este ceva mai mic decât cel cerut de fonemele vocalice ale limbii franceze, date fiind, în primul rând, apertura și tensiunea lor articulatorie diferită.

Spre deosebire de limba franceză, la sonorizarea tuturor fonemelor vocalice ale limbii germane, limba se află într-un contact mai strâns sau mai slab cu dinții. În linii generale, fonemele vocalice din limba germană sunt mai deschise decât cele din limba franceză, iată de ce maxilarul inferior se poziționează, de cele mai dese ori, relativ mai jos la sonorizarea lor decât la sonorizarea fonemelor franceze. Buzele nu sunt foarte strânse la sonorizarea fonemelor în cauză, așa cum se înregistrează la sonorizarea unor foneme din franceză, de tipul [y] sau [ø].

Cele menționate mai sus ne permit să presupunem să persoanele de origine franceză, care studiază germana ca limbă străină, ar întâmpina inițial probleme anumite în articularea vocalelor care se deosebesc de cele franceze, în pofida faptului că franceza are și origine germană prin superstratul francic.

Note

¹Remarcăm că o consoană înglobează atât ton, cât și zgomot, dar zgomotul, spre deosebire de ton, este întotdeauna prezent în ea.

²Profunzimea/superficialitatea fonemului vocalic este strâns legată de nivelul lui anterior/posterior. Atât profunzimea/superficialitatea, cât și nivelul fonemului în cauză se datorează participării, la articularea lui, a limbii. Unui cercetător concepu profunzimea/superficialitatea fonemului vocalic și nivelul lui drept una și aceeași caracteristică a acestei unități. Nu putem împărtăși această poziție, deoarece cercetarea pe care am efectuat-o cu raportare la unele limbi (vezi, în acest sens, Coșciug, 2011, p. 108-115) demonstrează că fonemele vocalice care înregistrează una și aceeași profunzime pot să fie raportate la diferite niveluri.

³marcate de prezența sau lipsa rezonanței nazale.

⁴Гак, 1976, с. 37.

⁵Милевский, 1963, с. 8; Navarro, 1957, p. 38.

⁶După cum subliniază cercetătorul V. Gak, relația monoftongilor limbii franceze poate fi reprezentată grafic sub forma unui trapez, dată fiind prezența, în această limbă, a unităților [a] și [ɑ]. Trapezul în cauză are formă oblică, deoarece, în franceză, fonemul vocalic [u] este mai anterior decât fonemul [o] [Гак, 1976, с. 37].

Referințe bibliografice

COȘCIUG, A. A. *Étude comparée des systèmes vocaliques du français, espagnol, roumain et russe* // Limbaj și context. Vol. 1(III)2011. P. 108-115 [=Coșciug, 2011].

NAVARRO, Thomás. *Manual de pronunciación española*. New York: Hafner Publishing Company, 1957 [=Navarro, 1957].

ГАК, В.Г. *Сравнительная типология французского и русского языков*. Ленинград: Просвещение, 1976 [=Гак, 1976].

МИЛЕВСКИЙ, Т. *Предпосылки типологического языкознания. Исследования по структурной типологии*. Москва: Просвещение, 1963 [=Милевский, 1963].

ШИШКОВА, Л., ДЕТИНИНА, А., БИБИН, О. *Вводный фонетический курс немецкого языка*. Ленинград: Просвещение, 1977 [=Шижкова *et alii*, 1977].